

Молдабеков А.А., Әлім Ә.А.

**Қоғамдағы этносаралық
толеранттылықты
насихаттаудағы
журналистиканың рөлі**

Толеранттылық – бірнеше мәнді сөз, көп салада қолданылатыны да сондықтан. Бүгінде БАҚ өкілдеріне этносаралық, конфессияаралық төзімділікке қатысты мәселелерді насихаттауға мейлінше үлкен жауапкершілік артылып отыр. Олардың миссиясы: мемлекет аралық қоғамдық келісімді және Қазақстанның ұлттық бірлігін сақтауға, этносаралық мәселелерді насихаттауға келгенде үлкен мәдениет пен дипломатия таныту міндеті тұр. Кейбір журналистер ақпарат жинау барысында асығыстыққа ұрынып, тезірек атын шығаруға ұмтылу нәтижесінде кейбір тұрмыстық кикілжіңдердің этносаралық қақтығысқа ұласып кетуіне жол береді. Мұндай жағдайлар қоғамымызда алаңдатушылық туғызады.

Түйін сөздер: ксенофобия, толеранттылық, діни конфессия, этикалық плюрализм, мәдениетаралық байланыс, диалог мәдениеті, адам құқықтары мен бостандығы.

Moldabekov A.A., Alim A.A.

**The role of journalism in
promoting tolerance between
ethnic groups in society**

Tolerance has many meanings, that`s why it is used everywhere. Nowadays, journalists have to agitate ethnic examination (commission of experts). Their opinion: To puserve public agzument with other countzies, to puserve national unity of the people of Kazakhstan. Same journalists want to be famous and they gather informations in hurry and they don`t notice how they set five in international conflict journalists must be careful in such situation.

Key words: tolerance, ethical pluzalism, cultuzal agreements, the cul-tuze of dialogue, people`s zights, freedom.

Молдабеков А.А., Алим А.А.

**Роль журналистики
в пропаганде толерантности
между этносами в обществе**

Толерантность – широкое понятие, используемое в самых различных сферах человеческой деятельности. Авторы данной статьи говорят об особой ответственности, возлагаемой на представителей СМИ при освещении проблем, связанных с толерантностью этносов и конфессий. Миссия журналистики: сохранение национального единства народа Казахстана, общественного согласия между странами, соблюдение культуры и дипломатии при решении межэтнических проблем. Некоторые журналисты представляют поспешные выводы в целях скорейшего получения известности, популярности, не замечая того, что сеют раздор между нациями. Такие случаи вызывают беспокойство в обществе.

Ключевые слова: ксенофобия, толерантность, религиозная конфессия, этический плюрализм, межкультурная связь, диалог культур, права человека, свобода.

**ҚОҒАМДАҒЫ
ЭТНОСАРАЛЫҚ
ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ
НАСИХАТТАУДАҒЫ
ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ
РӨЛІ**

Бүгінгі білім мен технология дамыған ХХІ ғасырда әлем жұртшылығы бейбітшілікті қамтамасыз ету тұрғысынан ұлтқа, тілге, нәсілге, дінге бөлінуден гөрі бірігуге көбірек көңіл бөле бастады. Бірігу әскери, саяси салада ғана жүзеге аспай, рухани, мәдени салада да негізге алынуда. Осы орайда өзара түсіністік пен рухани келісім, толеранттылық ұғымдарының мәні артып келеді. Өйткені, бұл ұғымдар халықтардың ендігі дамуының маңызды факторы әрі әлемдік экономиканы рецессия жағдайынан алып шығар тұтқасы рөлін атқарып отыр. Өткен ғасырда дүниежүзілік соғыстар мен талай теперішті көрген ұлттар ендігі беталыста уақыт сынынан өткен, тексерілген, тиімділігі тарихпен дәлелденген осы ұғымдарды қоса басшылыққа алуда.

Толеранттылықтың күн өткен сайын мәні артып келе жатыр. Журналистикада толеранттылық – бөгделердің пікірін жатсынбау, өзге наным-сенім иелеріне, олардың ішкі сеніміне, таным-түйсігіне түсіністікпен қарау, сыпайылық сақтау, кеңпейілділік таныту сипатында көрінуде.

Бүгінгі Қазақстан – халқымыздың этностық, мәдени және діни айырмашылықтарын елдің мызғымас бірлігінің ресурсына айналдырып отырған жайы бар. Президентіміз «Қазақстан-2050» Стратегиясында этносаясаттың негізгі бағдарын: «Біріншіден, әрбір қазақстандық өзінің этностық, діни ерекшеліктеріне қарамай, елдің тең құқылы азаматы, екіншіден, қазақ халқы және қазақ тілі қазақстандық азаматтық қоғамның мызғымас ядросы, үшіншіден, біз бәріміз – бір ел, бір – халқымыз және осы бағдар біздің мәңгілік ұстанымымыз. Біз қазір уақыт жылдам жүйіткітін, үдемелі заманда өмір сүріп жатырмыз. Олай болса, заманның, уақыттың, мерзімнің сындарына сай бола білуіміз қажет. Этносаралық татулық пен конфессияаралық келісім – біздің еліміздің ең басты құндылығы. Өркениеттер, мәдениеттер қақтығысы жағдайында этносаралық және конфессияаралық келісімді нығайтуда БАҚ-тың рөлі зор», – деп айтқаны бар [1].

Негізінен толеранттылық-әлеуметтік, жеке, саяси, құқылық, идеологиялық, коммуникативті, этикалық, дүниетанымдық, психологиялық, медико-биологиялық, діни-конфессияналдық, ұлттық-этникалық, гендерлік, нәсілдік, педагогикалық, тұрмыстық тағы басқа салаларды қамтиды. Журналистикада ол

– қоғамдағы демократия, адам құқықтары мен бостандығы, диалог мәдениеті, мәдениетаралық байланыс, саяси плюрализм, этикалық плюрализм, мәдени плюрализм секілді көптеген өмірмәнді ұғымдармен астасып жатыр.

Түрлі пішіндес ксенофобияларға төзімділік таныту мен этноконфессияаралық қарым-қатынастар орнату барысында ұлтымыздың толеранттылық позициясын насихаттау журналистикада толерантты медиа-органы қалыптастыру қажеттілігін туындатып отыр.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан халқы Ассамблеясының 2020 жылға дейінгі даму тұжырымдамасында» ақпарат саласындағы бірнеше пункттерге тоқталып өтті:

– Ұлттық-мемлекеттік сәйкестік, ұлттық бірлік, патриотизм, этномәдени және конфессияаралық толеранттылық тақырыптарында бұқаралық ақпарат құралдарында материалдар жариялау тәжірибесін кеңейту;

– Этностық бұқаралық ақпарат құралдарына қолдау, іске асырылып жатқан этносаясатты көрсету, ұлттық бірлікті, патриотизмді және толеранттылықты нығайту мақсатында ақпараттық-түсіндіру жұмысын жүргізу;

– Журналистердің қоғамдық бірлестіктерін құру және оларды Ассамблеямен ынтымақтастыққа тарту, Қазақстан Республикасындағы журналистік этика кодексiнiң стандарттарына, тұтынушыны бұрмаланған және жалған ақпараттан қорғайтын заң нормалары негiзiнде Қазақстанда этносаралық және конфессияаралық қатынастарды тарату мәдениетiн қалыптастыру;

– Қоғамдық санада топтастырушы рухани-имандылық құндылықтарды бекітетін оң ақпараттық өнімдерді (телехабарлар, шоу, фильмдер, жарияланымдар, роликтер) шығаруға көмектесу;

– Халықтың бойында Қазақстанға қатыстылық, патриотизм, Қазақстан халқының мәдениеті мен дәстүрлерін құрметтеу сезімін, өзін Қазақстан азаматы ретінде сезінуді қалыптастыратын рәміздерді бұқаралық ақпарат құралдарында пайдалануды кеңейту;

– Қолданыстағы заңнама шеңберінде елдегі этносаралық жағдайға жағымсыз әсер етуі мүмкін материалдардың бұқаралық ақпарат құралдарында, интернет желісіне шығуының алдын-алу және жолын кесу жөніндегі жұмысты күшейту [2].

Елбасымыздың: «Қазақстанның ең үлкен байлығы – мұнай мен газ, темір мен көмір ғана емес, ол – халықтың бірлігі, тірлігі, келісімі», –

дегені бүгінгі күні журналистикада да өз орнын тауып отыр.

Елімізде этносаралық журналистиканың бар екеніне «Уйғыр авазы» сияқты газеттердің болуы бірден-бір дәлел. Бұл газет ұйғыр тілінде шығатын жалғыз ресми мемлекеттік басылым бола отырып, ондағы қызмет ететін журналистер өз ана тілінде Президентіміздің барлық бағдарламаларын, стратегиясын, Жолдауларын насихаттайтын, негізгі акцентті Ассамблеяға, халықтар достығына арнаған ұлттық патриотизмге толы рух қалыптасқаны байқалады. Газетте халықтар достығына, ұлттық келісімге арналған айдарлар арқылы, Қазақстанда болып жатқан жақсы, өнегелі жұмыстар насихатталуда. Яғни, «Уйғыр авазы» сияқты басылымның болуы, мемлекетімізде басқа ұлттың идеологиялық принциптеріне орын барына тағы бір себеп емес пе?! «Уйғыр авазы» газеті 1957 жылдан бері шығып келеді. Редакция Алматы қаласында орналасқан, таралымы 13 000 дана.

Еліміз жүргізіп отырған тиімді ұлттық саясаттың нәтижесінде бүгінде «Уйғыр авазы» сияқты басқа да 37 этностық бұқаралық ақпарат құралдары 11 тілде жарық көріп отыр. Олардың әрқайсысының ақпараттық кеңістікте өз орны, қоғамдық пікірге әсер ете алатындай үні бар екені уақытпен дәлелденген.

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін еліміздегі діни тақырыптарға маргинальді түрде көңіл бөлу тенденциясы белең алғаны бар. Журналистикада халықты нұрландыратын діни ақпараттардың жаңа жүйеге келуіне нақты бағыттар әлі де айқындалмаған. Ортақ ақпарат көздері көп жағдайда елеусіз қалып отырады. Көптеген еліміздегі және мұсылман әлеміндегі жаңалықтар тек субъективті пікір тұрғысынан қаралып, ислам дінінің арына дақ түскені байқалуда. Бұл көбінесе батыс елдерінің медиа орталықтарына тән сипаттама. Осындай жалған ақпараттардың кесірінен дүние жүзінде терроризм мен экстремизм тек исламға ғана тән деген көзқарас қалыптасты. Сондықтан, бұл пікірді теріске шығару мақсатында журналистерге біршама жауапкершілік пен міндеттер жүктелген. Зерттеушілер Қазақстанның баспа ісіне, электрондық ақпарат көздеріндегі діни тематикаға аналитикалық талдау жасауда. Бұл әлеуметтік зерттеу журналистердің тек төмендегі тақырыптардың төңірегінде жүретіні байқалған:

– лаңкестік, экстремизм қайшылықтары, дәстүрлі емес діни ағымдар қозғалыстары туралы мағлұмат;

– діни мейрамдар (Рамазан, Құрбан-айт, Рождество), олардың шығу тарихы;

– діни конфессиялардағы маңызды өзгерістер;

– мемлекетпен діни ағымдар арасындағы байланыстар. Яғни, тақырып ауқымдылығының аясы әлі де шектеулі, журналистер тек осы экстремизм туралы мағлұмат береді, ал оның алдын алу, күресу жолдарын, қоғамымызға тигізетін зиянын тәптіштеп түсіндіру жоқтың қасы.

Қазіргі кезде сырт елдерден импортталатын ақпараттың басымдылығын ғаламтор және әлеуметтік сайттар алып отыр. Сондықтан, діни тақырыптарға баратын аналитикалық сапалы материалдардың аз болуы журналистердегі дінтанулық базаның жеткіліксіздігінен болып келеді.

Бүгінгі күннің журналистикасы – көп векторлы толеранттылықтың, оның ішінде бір мемлекетте шоғырланған бірнеше діни ағымдардың тоғысуын бейбіт түрде, лаңкестік және экстремизмге жол бермей, заңға кайшылықтар туындатқан жағдайлардың дер кезінде шешімін табуына, мемлекет пен шіркеу арасындағы тығыз байланыс орнатуына жұмыс істеу керек. Журналистердің діни тематикасын көтерудегі кемшіліктерін ғалым Д. Мельников төмендегі факторлармен байланыстырады:

– Тілшілердің діни сауаттылығының төмендігі. Тәуелсіздік алғаннан кейін терминология, этикет, психология сияқты салаларының бір жүйеге келуі мемлекетте әр түрлі мәдениеттің пайда болуына себепші болды.

– Қоғамдағы этикалық конфессионалды байланыстарды орнату кезінде журналистің өзіндік пікірінің қалыптасуы, адамның ар-ожданына тиіп кету жағдайы кездеседі;

– Журналистердің дінге деген көзқарасы аморфты болғандықтан, олардың тарапынан түсініспеушілік орын алады.

Сырт елдерде Қазақстанда діндер арасында тұрақтылық қалыптасқан деген көзқарас бар. Бұл көзқарас дұрыс та. Радикализмге қарсы тұру – ұлттардың бір-біріне деген сенімінің артуынан, бірге жұмыс атқара отырып, мемлекеттің мүддесі ортақ екенін түсінгендігінен, елдің қауіпсіздігін сақтауға талпынғандығынан екеніне күмән жоқ. Ал бұл жерде журналистиканың қызметі: діни ұйымдарға дифференцияланған баға бергенде профессионалды эксперттерге жүгіну, діни мәтіндерді сауатты түсіндіру радикализмге төтеп беруші күш.

Тарихта ислам дінінің атына кір келтіру – 1994 жылы Ауған елінде, пуштундардың арасында пайда болған Талибан ислам қозғалы-

сынан басталады. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі бұл қозғалысты 2003 жылдан бастап террористік ұйым қатарына қосты. Қасиетті будда сәулет ескерткіштерінің тас-талқанын шығаруы, дүние жүзінің түкпір-түкпірінде ірі масштабты лаңкестік отын тұтатқан, «Аль-Каида» халықаралық террористік ұйымының негізін салушы Усама бен Ладенге баспана беруі әлемдік қауымдастықтың талибандықтар туралы пікір қалыптасуына журналистика аз роль атқармады.

Осындай саяси оқиғалардан кейін, журналистерге әлем қақтығыстарына төтеп беретін имунитетті қалыптастыру міндеті тұрғаны сияқты. Мұндай қақтығыстар діни факторды бұрыс пайдалану әрекетінен, қауіп бүкіл әлемге таралған ИМИЛ сияқты – 2013 жылдан бері Сирия мен Ирак аумағындағы Ирак пен Левантаның ислам мемлекеті, яғни мемлекеттілігі танылмаған халықаралық исламдық суниттік террористік ұйымның пайда болуына әкелді. Бұл бірлестік әлемге 2014 жылдың 29 шілдесінде Сирияның Эр-Ракка қаласында, өзінің штаб-пәтері бар, шарифат заңдарымен жүретін, квази – мемлекет ретінде танылған.

Елбасымыз әлемдегі мұндай өзгерістерге: «Бізге төзімсіздік немесе діни фанатизм жат. Бұл рухани дәстүр, бұл қандай шеңберде болмасын Құдайдың сөзіне деген ашықтық. Бұл Қазақстандағы конфессияаралық келісімнің ең маңызды негіздерінің бірі. Біз әлемге өзіміздің толеранттылығымызбен, ұлттық конфессияаралық келісім мен диалогты сақтауымызбен танылдық. Біздің еліміздің өскелең дүниетанымдық әлеуеті бұдан ары қарай да сақталуға, дамуға тиіс», – деп айтқаны халық есінде [3].

Этникалық журналистиканы сөз еткенде оның екі жағын ескеру керек. Біріншісі, мемлекеттік тілдің ұлтаралық қарым-қатынасқа түскендегі, басқа ұлттардың тыныс-тіршілігі мен мәдениетін танытуға бағытталса, екіншісі БАҚ-та елдегі диаспоралардың мүддесі өз ана тілінде насихатталуы. Осы екінші жағын қарастыратын этникалық журналистика: этностың таныс емес елде шоғырлануы, оның басқа ұлттармен этникааралық жүйеге келуі, ұлттық мәдениетті сақтауы және дамытуы мәселелерін қамтиды. Этникалық журналистикасының қызметіне өз ұлтының этникалық тұрмысын таныту арқылы, бөтен елде шоғырлана білу мен интеграциялану, мәдени бірегейлігін сақтайтын эволюциялық дамуын өсіру кіреді. Ұлттық қарым-қатынас мәселелерін қарастыратын, басқа да этникалық мәдениеттердің тоғысуын зерттейтін журналистика ғана этножурналистика атына ие бола алады. Бұл

термин аудиторияның ұлттық ерекшеліктеріне қарай зерттелетін журналистік шығармашылықтың жаңа түрі. Этникалық тақырыптарға жазған журналистке этникалық құбылыстар мен үдерістер туралы ой толғау, сол ойды түйіндеу мен талдау сияқты қасиеттер жат емес.

Журналистің этникалық ақпаратты БАҚ-та толерантты немесе қақтығыс сипатта жариялауынан, көп ұлтты конфессияның бейбітшілігі мен тыныштығы байланысты. Саясаткерлердің ықпалымен жүрген журналистер өзге ұлттың тұрғындарын психологиялық тұрғыдан шеттетіп дискриминациялық акцияларға қатысуы, мемлекеттің ұлтаралық тыныштығының бұзылуына, этнопсихологиялық шиеленістердің пайда болуына әкеледі. Мұндай әрекеттерге журналист белгілі бір партияның немесе саясаткердің сайлау алдындағы беделін көтеру мақсатында барады.

Осындай шиеленістердің пайда болуы жаһандану үдерісінің шамадан тыс тез дамуы мен ақпараттық ашықтықтың нәтижесінен деп білеміз. Бұл жағдай елімізге жалған діндердің кіруіне оңтайлы себеп туғызады. Журналистер қоғамдағы жалған діни сипаттағы доктриналарды жамылған агрессияны және зорлық-зомбылық актілерінің шынайы бейнесін, мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам институттары, конфессиялардың діни

көшбасшыларының көмегімен ғана ажыратып бере алады.

Жалпы толеранттылық – өмірден алынған ұғым. Жастарға білім беру барысында ұстаздың толеранттылықты түсіндіруі кәсіби біліктілікті ғана арттыратын заңдылықтармен шектеледі. Бұл көзқарас оқытушының ой-өрісі тар шеңберде екенін көрсетеді. Студенттерге педагогикалық, яғни толеранттылықтың тұрмыстық жағдайда пайда болу жолдарын көрсету керек.

Толеранттылық – қарапайым адами қарым-қатынастардан пайда болатын құбылыс. Студент – тұлға, яғни оны толеранттылыққа жетелейтін, адамдарға жасаған парықсыздық өзіне айналып келетінін түсіндіретін ұстаздар қауымы. Өзгелердің бойынан мін іздемеу, өз міндеттеріңді жақсы біле отырып, құқығыңды қорғауға үйрену, зорлық-зомбылық, күш жұмсау арқылы өзгені өзіңе бағындыруға болады, алайда ол тек табыстың елесі ғана болтынын, адамдар бізді сөздерімізден емес, қылықтарымызға қарап бағалайтынын, сынның қарапайым ұрысқа алмасатынын, сынағаны үшін ешкімді қудаламау беделіңді арттыратынын, орынды қалжың өміріміздің бұлыңғыр тұстарын ажарлы етіп, басқалардың көңілін көтеретінін, адамдарды сыйлау және олардың артықшылықтарын қорламау сияқты қарапайым қағидаларға бағыну толеранттылыққа әкелетін бірден-бір жол.

Әдебиеттер

- 1 <http://qazaq-alemi.kz/storage/pdf/tygan-til-2012-1.pdf>
- 2 <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000552/links>
- 3 Назарбаев Н.Ә. Сындарлы он жыл. – Алматы: Атамұра, 2003

References

- 1 <http://qazaq-alemi.kz/storage/pdf/tygan-til-2012-1.pdf>
- 2 <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000552/links>
- 3 Nazarbaev N.A. Syndarly on zhyl. – Almaty: Atamura, 2003